

FILMILLISEN SUOMEN SALAISUUKSIA

Suomen kansallisfilmografia. Osa 4. Vuosien 1948-1952 suomalaiset kokoillan elokuvat. Julkaisija: Suomen elokuva-arkisto. VAPK-kustannus, Helsinki 1992. 654 s.

Suomalaisen elokuvahistorian aallonmurtaja etenee jälleen askeleen kohti tuista menneisyyttä, systemaattisesti ja määrätietoisesti. Maailman parhaan filmografian titteliä havitteleva *Suomen kansallisfilmografia* ehti keväällä 1992 osaan neljä eli vuosiin 1948-1952. Laatu ei ole laskenut aiemmin julkistettuihin viidenteen ja kuudenteen osaan nähden, päinvastoin.

Vuodet 1948-52 olivat Suomen historiassa voi-

makkaan jälleenrakennuksen, poliittisen vakautumisen ja samalla kansallisen itseluottamuksen palautumisen aikaa. Sodanaikainen ja -jälkeinen säännöstely alkoi hellittää, kun yhteiskunta vaurastui. Jonkinlaiseksi käännekohtaksi on vakiintunut vuosi 1952, jolloin viimeisetkin sotakorvaukset saatiin maksettua. Kaiken kruunasi Armin missimenestys ja Helsingin olympialaisten huumaa. Usko suomalaisuuteen palasi.

Elokuvalla oli epäilemättä suuri merkitys 'uuden suomalaisuuden' luoja ja identiteetin rakentajana. Ajatellaanpa vaikka, millaisen aseman esimerkiksi *Ihmiset suviyössä* (1948), *Rosvo Roope* (1949), *Härmästä poikia kymmenen* (1950), *Rovaniemen markkinoilla* (1951) ja *Valkoinen peura* (1952) ovat sielunmaisemassamme saaneet. Kollektiivisten uien esittäjiä oli kaiken lisäksi paljon. Vuosien 1948-52 aikana ohjattiin lähes sata kokoillan elokuvaa. Ahkerimpia ohjaajia olivat Edvin Laine, Ville Salminen, Roland af Hällström, Ilmari Unho ja Hannu Leminen.

Mielenkiintoista olisi tutkia tarkemmin, millaisia poliittisia viittauksia aikakauden elokuvista löytyy. Paljon kiinnostavia tietoja paljastuu jo *kansallisfilmografiaa* lehteillessä. Eräässä *Rosvo Roopen* repliikissä viitataan "yhteistyö- ja avunantosopimukseen". Sotevan tuottama kokoillan dokumentti *Suomi maksaa* (1951) aiheutti vilkkaan lehdistöpolemiikin ja jopa eduskuntakyselyn, kun SKDL:n kansanedustajat näkivät elokuvassa vihaa ja katkeruutta sotakorvausten vastaanottajaa, Neuvostoliittoa kohtaan. Tämä tunne ei tosiaan ole kovin kaukana, kun elokuvan alussa Finlandian raskaiden sävelten saattamana radiosta luetaan sotakorvausvaatimukset: tuomio lankeaa. Ilmeisesti fiktioelokuvissa ei kovin avoimia vihjauksia uuteen poliittiseen järjestykseen voinut tehdä, koska ne olisivat väistämättä aiheuttaneet kiistelyä. Vasemmistolehden kriitikot tekivät parhaansa löytääkseen elokuvista itänaapurin negatiivista kommentointia.

Itsesensuurin vuoksi yhteiskunnallista särmää ei aina uskallettu korostaa. Matti Salon *Härmästä poikia kymmenen* -esseen mukaan suomalaiset tekijät olisivat kaivanneet enemmän oppia amerikkalaisten lännenelokuvien kyvystä kuvata sankarinsa olosuhteiden uhrina. Pohjalaiselokuvat olivat kuitenkin lajityyppi, jossa väistämättä oli ilmaistava suhde itänaapuriin, "pahaan vallesmanniin". Isontalon Anttia ja Rannanjärveä ei voinut esittää uhreina, koska heidän syyllisyytensä oli esitettävä ilmeisenä. Heidän oli saatava rangaistuksensa, koska he olivat uskaltaneet nousta vallesmannia vastaan. Ilmari Unhon elokuvan sävyssä voisikin nähdä poliittista kommentointia, joka poikkeaa kaikista aiemmista pohjalaiselokuvista. Vallesmanni ei ole paha - eivätkä suomalaisetkaan, mutta he ovat tehneet tyhmyyksiä. Vallesmannin ja junkkarien on opittava elämään rauhanomaista rinnakkaiseloa.

Kansallisfilmografiaa lukee todella sormet syyhyten, koska uusia yksityiskohtia löytyy melkein joka sivulta. Teoksen suurin merkitys ei mielestäni olekaan siinä, että se antaa käyttöömmme mainion hakuteoksen. Keskeisempää on, että teossarjan kirjoittaminen on edellyttänyt perusteellista arkistotyöskentelyä ja koko suomalaisen elokuvan historiasta kertovan lähdemateriaalin järjestelyä. Vaikka lähdeaineiston yhteydessä onkin lueteltu lähinnä vain elokuva-arkiston omista kokoelmista löytyvät lähteet, tutkija saa vankan perustan, johon tukeutua. Lähdeluettelossa voisi tosin vielä olla maininta siitä, kuinka monta kappaletta tietyin elokuvan käsikirjoituksesta on tallessa, kuinka monesta löytyy kommentteja ja ketkä näitä kommentteja ovat kirjoittaneet.

Mielenkiintoista on nähdä, millaiseksi teossarjan ensimmäinen osa (vuodet 1907-35) aikanaan muodostuu. Varhaisesta elokuvasta tietoa on vain niukalti, ja itse elokuvat ovat suurelta osin kadonneet tai tuhoutuneet. Lähdeaineistoa voisi kuitenkin löytyä melkein mistä tahansa. Toivottavasti filmografiatyön aikataulu ja budjetti sallivat johtolankojen seuraamisen mahdollisimman pitkälle.

Näyttää siltä, että *kansallisfilmografian* olennaisiin tutkimuksellisiin anti löytyy Huomautukset-kohdasta. Siihen on yleensä kirjattu, millaisia uusia asioita tutkimusprosessin yhteydessä on paljastunut. Millainen oli Michael Powellin rooli Jack Witikan *Aila -Pohjolan tytär* -elokuvasa? Miten elokuvien verovapausanomuksia kulloinkin perusteltiin esimerkiksi kulttuuristen tai kansatieteellisten arvojen avulla (esim. *Läpi usvan*, *Sadan miekan mies*)? Miksi *Suomalaistyttöjä Tukholmassa* sai J.K. Paasikiven huolestumaan? Ylipäätään Huomautukset-luku on kirjoitettu mahdollisimman pelkistetysti, liian löysiä johtopäätöksiä on vältetty ja kerrottu vain tietoon tulleet tosiasiat. Joissakin kohdin spekulointia kuitenkin harrastetaan, ja lukijaa alkaa vaivata epäily. Esimerkiksi elokuvan *Jees, olympialaiset*, *sanoi Ryhmy* (1952) kohdalla arvellaan, että tuottaja Risto Orko olisi osallistunut Rauman murretta puhuvan emännöitsijän repliikkien viimeistelyyn. Emännöitsijää näytteli ohjaaja Unhon vaimo Salli Karuna, joka myöskin oli syntyjään raumalaisia. Eikö hän olisi ollut yhtä hyvä reasiantuntija?

Suomen kansallisfilmografiaa kutsutaan takakanen esittelytekstissä teossarjaksi, joka "taltioi suomalaisen kokoillan elokuvan historian ensimmäisestä näytelmäelokuvasta *Salaviinanpolttajat* (1907) nykypäivään saakka". Tämä lähtökohta on hiukan onnahteleva, koska suomalaisen kokoillan elokuvan historia ei kirjaimellisesti ottaen ala *Salaviinanpolttajista*, vaikka se olikin ensimmäinen Suomessa tuotettu "kinematograafinen näytelmäkappale". *Salaviinanpolttajat* oli pituudeltaan korkeintaan 20 minuuttia, ja Helsingissä sitä esitettiin ajan tavan

mukaan osana tunnin mittaista ohjelmaa, johon sisältyivät myös ulkomaista perua olevat elokuvat *Olkihattujen valmistus Italiassa*, *Palvelijan kosto*, *Ensimmäinen kerta polkupyörällä* ja *Naisten erilaisia pukuja* (HS 29.5.1907). *Salaviinanpolttajat* ei siis ollut kokoillan elokuva, vaikka se merkitsikin askelta kohti pidempiä tarinalinjoja. Ensimmäinen varsinainen kokoillan elokuva oli Teuvo Puron *Sylvi* (1913), jota myös mainostettiin "ensimmäiseksi suomalaiseksi tunnin kestäväksi taidefilmiksi". *Salaviinanpolttajien* mukaanotto on tietenkin perusteltua historiallisista syistä, mutta kysyä sopii, miksi vielä vuosien 1948-52 elokuvien mukana on lyhytelokuva, Holger Harrivirran 20-minuuttinen *Joulupukin työpaja* (1948)? Elokuva tosin oli suuritöinen, ja sitä markkinoitiin pitkän elokuvan tyyliä (trailerin kera).

Ilmeisesti *kansallisfilmografiaa* ei ole haluttu suoraan nimetä näytelmäelokuvan filmografiaksi, koska mukaan on haluttu myös pitkät dokumentit. Teatterileivitykseen suunnattuja dokumentteja tehtiin vuosien 1948-52 aikana kaiken kaikkiaan 8 kappaletta, joukossa mm. nyrkkeilyottelu, jossa Elis Ask voittaa Euroopan mestaruuden. Mutta jos mukaan on otettu sekä pitkiä että lyhyitä näytelmäelokuvia, miksi esitellä vain pitkät dokumentit mutta ei lyhyitä?

Kysymys on oikeastaan vain retorinen. Lyhyitä dokumentteja tehtiin tuhansia, ja niiden kartoituksen ei ole mielekäästä syventyä tässä yhteydessä. Kaipaisiin kuitenkin filmografian alkuun tarkempia perusteluja filmivalinnoille, jonkinlaista käsitteellistä selvittelyä siitä, mitä oikeastaan tarkoitetaan käsitteillä dokumenttielokuva, lyhytelokuva ja kokoillanelokuva. Ehkä tällaiset perustelut voisi julkaista esimerkiksi ensimmäisessä osassa sitten, kun se ilmestyy. Käytännössä ei tietenkään haittaa, vaikka mukana onkin muitama lyhytelokuva. Tärkeintä on, että mahdollisimman monet mielenkiintoiset elokuvat pääsevät esille ja historian salaisuudet päivänvaloon.

Hannu Salmi